

**Aneta Dąbrowska¹, Magdalena Warmińska²,
Agnieszka Danielewicz², Tomasz Kozłowski³, Patrycja Kozłowska²**

¹ Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie,

² Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy, ³ Gdańska Szkoła Wyższa

Współpraca regionalna powiatów EGO w kierunku rozwoju turystyki

Streszczenie

Przedstawiona praca stanowi opis działań powiatów ełckiego, gołdapskiego i oleckiego na rzecz szeroko rozumianej turystyki, ze szczególnym uwzględnieniem badań prowadzonych w zakresie możliwości wykorzystania w turystyce produkcji ekologicznej i usług prozdrowotnych. Omówiono także formy współpracy powiatów EGO zmierzające do podjęcia wspólnych działań z innymi powiatami i miastami Polski północno-wschodniej.

Słowa kluczowe

turystyka, rozwój regionów, współpraca regionalna, klaster

The role of EGO district regional cooperation in tourism development

Abstract

The framework depicts a description of ełcki, gołdapski and olecki district tourism activities. The main attention is paid to possible usage of ecological production and health service. Moreover, there are talked over various forms of cooperation EGO districts to initiate common actions with other districts, cities and towns of northern-eastern Poland.

Keywords

tourism, district development, region cooperation, cluster

Charakterystyka powiatów EGO

Omawiany w niniejszej pracy obszar odnosi się do powiatów określanych w skrócie jako EGO, który to skrót jest zlepkiem pierwszych liter nazw miast powiatowych, tj. Ełku, Gołdapi i Olecka. Powiaty ełcki, gołdapski i olecki znajdują się w północno-wschodniej części województwa warmińsko-mazurskiego. Ich obszar od północy graniczy z Obwodem Kaliningradzkim, od wschodu i południa z powiatami suwalskim, augustowskim i grajewskim wchodzącymi w skład województwa podlaskiego, a od zachodu z powiatami węgorzewskim, giżyckimi i piskim (rys. 1). Obszar EGO z Obwodem Kaliningradzkim powiązany jest drogowym, dwustronnym przejściem granicznym w Gołdapi (Gołdap–Gusiew).

Tamtejsza ludność, jak i folderowe opracowania regionalne podają, iż w ujęciu geograficznym EGO obejmuje obszar Pojezierza Mazurskiego. A w rzeczywistości obszar EGO stanowi północno-wschodni kraniec Mazur. Innymi słowy jest najbardziej wysuniętą na wschód częścią województwa warmińsko-mazurskiego. Niemniej jednak tamtejszy krajobraz został ukształtowany podobnie, jak pozostała część Mazur, w trakcie licznych zlodowaceń czwartorzędowych na przestrzeni milionów lat, a głównie przez ostatnie — bałtyckie. Podobnie, jak dla całych Mazur, charakterystyczne dla tych powiatów są wyżynne, pagórkowate tereny z licznymi wzgórzami poprzecinanych dolinami rzek i jezior oraz licznymi dużymi kompleksami leśnymi i małymi zagajnikami, mokradłami i bagnami. Głównym elementem przyrodniczym Pojezierza Mazurskiego są skupiska naturalnych jezior i rzek. Często zapomnianym elementem geograficznym omawianego subregionu są wysokie wzgórza, które na tym terenie zaliczają się do najwyższych w Polsce północno-wschodniej. Zaliczyć do nich należy Szeską Górę (309 m n.p.m.) w powiecie oleckim oraz Piękną Górę (270 m n.p.m.) w powiecie gołdapskim¹. Owe wzgórza wchodzi w skład Mazur Garbatych wiodących z Ełku aż do granicy z Obwodem Kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej, o których to istnieniu wie niestety niewielu Polaków.

Warunki klimatyczne

Gro powiatów EGO stanowią obszary wiejskie, a udział użytków rolnych na tym terenie stanowi ok. 60%. Wszystkie gminy wiejskie Subregionu EGO mają status warunków niekorzystnego gospodarowania. Duże zróżnicowanie jakościowe gleb w poszczególnych gminach regionu, m.in. duża kwasowość, kamienistość, mała zasobność w składniki odżywcze, powoduje ich małe wykorzystanie rolnicze. Ograniczenie intensywnej produkcji rolnej sprzyja ochronie środowiska przyrodniczego. Zaletą gleb obszaru EGO jest ich stosunkowo duża czystość, wynikająca ze śladowej zawartości metali ciężkich. Długa i mroźna zima, krótkie lato, wiosna i jesień, „polski biegun zimna” to najkrótsza charakterystyka klimatyczna tego obszaru, która niestety z drugiej strony nie sprzyja ekstensywnemu rolnictwu. Na terenie gmin tworzących subregion EGO panują specyficzne warunki klimatyczne, które są charakterystyczne dla całego województwa. Warmińsko-mazurskie należy bowiem do najzimniejszych obszarów w Polsce, gdzie obserwuje się stałe ścieranie się mas powietrza atlantyckiego i kontynentalnego. Wpływa to na zróżnicowanie średnich temperatur i długości okresu wegetacji. Średni okres wegetacji na terenie EGO wynosi 185–195 dni i jest od 2 do 4 tygodni krótszy niż w południowo-zachodniej Polsce. Charakterystyczne cechy klimatu panującego na obszarze EGO to: długa i mroźna zima, trwająca średnio około 120 dni, krótkie lato (75–80 dni), najkrótszy w Polsce okres bezprzymrozkowy (pierwsze

¹ ZSROW Subregionu EGO. Opracowanie przygotowane w ramach projektu *Aktywizacja społeczności lokalnej oraz rozwój obszarów wiejskich na obszarach atrakcyjnych turystycznie w EGO (Ełk, Gołdap i Olecko)*. Projekt zrealizowany z wykorzystaniem środków Unii Europejskiej w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich*, Działania 2.7. *Pilotażowy Program Leader+*, zrealizowany przez „Stowarzyszenie EGO Kraina Bociana” pod nadzorem FAPA — Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa oraz Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 2007.

wiosenne przymrozki pojawiają się o około 40 dni wcześniej niż na zachodzie i trwają o miesiąc dłużej), najdłuższy w kraju okres zalegania pokrywy śnieżnej wynoszący 70–100 dni (szczególnie w rejonie Gołdapi), krótkie i opóźnione pory przejściowe — wiosna i jesień oraz duża liczba dni mroźnych w roku (około 60). Roczne sumy opadów na analizowanym obszarze uzależnione są od rzeźby terenu, a co za tym idzie wzrastają wraz ze wzrostem wzniesienia nad poziomem morza². Jednak walorem tego regionu jest czyste środowisko naturalne, spokój, bogactwo flory i fauny oraz krajobraz. Na przykład gmina Gołdap z najczystszyim powietrzem w Polsce jest uzdrowiskiem, posiada też złoża wód mineralnych i borowiny. Co więcej również zalesienie subregionu należy do najwyższych w Polsce. Najważniejszymi kompleksami leśnymi są: Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej zwany „polską tajgą” oraz Park Krajobrazowy Puszczy Boreckiej będący częścią Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000. Puszcę tę cechuje bogactwo chronionych roślin i gatunków ptaków, a także stada żubrów i łosi. Kilkanaście rezerwatów przyrody, obszary chronionego krajobrazu, użytki ekologiczne uzupełniają formy ochrony przyrody. W efekcie ponad połowę powierzchni całkowitej EGO stanowi krajobraz chroniony, duża czystość gleb i powietrza Subregionu EGO mogą tworzyć naturalne warunki dla ekologicznej produkcji rolnej³.

Ludność

Na charakterystykę subregionu składa się też ludność zamieszkująca obszar omawianych powiatów, na którą według danych GUS składa się obecnie 159 642 osób. Z czego najwięcej stanowi ludność powiatu ełckiego. W trzech miastach regionu, to jest w Ełku, Olecku i Gołdapi mieszka łącznie 86 870 osób, a najwięcej w Ełku (57 842 osoby)⁴. Natomiast tereny wiejskie Subregionu EGO zamieszkuje około 60 tysięcy osób. Społeczeństwo obszarów wiejskich jest „młode” — ok. 80% stanowią osoby w wieku przed i produkcyjnym. Niestety jeszcze w 2004 roku liczba zarejestrowanych bezrobotnych przekraczała ilość osób pracujących. Obecnie bezrobocie w powiecie ełckim wynosi 25,7%, w gołdapskim 23,4%, a w oleckim 22,5%⁵.

W rolnictwie i leśnictwie pracowało ponad 35% osób w powiatach gołdapskim i oleckim, podczas gdy w powiecie ełckim w tych działach pracowało niecałe 20%. Na obszarach wiejskich istniało ponad 9500 gospodarstw, w tym ok. 30% stanowiły gospodarstwa ponad 10 ha, a ok. 60% stanowiły gospodarstwa o powierzchni nieprzekraczającej 5 ha. Największą ilość podmiotów gospodarczych związanych z rolnictwem i leśnictwem miała gmina Dubieninki, które stanowiły ok. 1/3 ogółu podmiotów gospodarczych. Liderem w sektorze ochrony zdrowia i opieki społecznej była gmina Gołdap, gdzie ilość zarejestrowanych przedsiębiorstw stanowiła 12%. Ważne branże dla obszarów wiejskich Subregionu to turystyka, w tym agroturystyka, rolnictwo

² *Ibidem*, s. 42.

³ P. Terlecki, W. Mozolewski, W. Kowalski, *Analiza funkcjonowania i rozwoju klastra obejmującego rolnictwo specjalistyczne, usługi prozdrowotne oraz usługi turystyczne zgodnie z założeniami ZSRW Subregionu EGO*, ZOD Ełk WSG, Bydgoszcz 2008.

⁴ GUS, Bank Danych Regionalnych, dane za rok 2010.

⁵ *Raporty Powiatowych Urzędów Pracy w Ełku, Gołdapi i Olecku*, dane za luty 2011.

i leśnictwo, przemysł rolno-spożywczy⁶. Trudno jednak oszacować zatrudnienie w samej turystyce, gdyż pracownicy tej gałęzi gospodarki zaliczani są do usług w sektorowej analizie zatrudnienia. Co więcej dane owe nie obejmują pracujących w małych podmiotach.

Infrastruktura

Nieodzownym elementem rozwoju każdego regionu jest infrastruktura techniczna i okołoturystyczna. Bazę dla turystyki zdrowotnej winny stanowić szpitale i uzdrowiska. Wskaźniki opieki zdrowotnej oparte na liczbie placówek służby zdrowia, łóżkach szpitalnych i aptekach są dla obszarów wiejskich Subregionu i Subregionu EGO niższe niż w kraju i województwie. Bazę stanowi pięć szpitali, sanatorium oraz około 40 ZOZ-ów i gabinetów praktyk lekarskich. Na terenie obszarów wiejskich Subregionu mieszczą się 54 szkoły podstawowe i 26 gimnazjów. Niemniejsze znaczenie ma edukacja. Na terenie EGO funkcjonuje ponad 37 szkół ponadgimnazjalnych (licea ogólnokształcące, licea profilowane, technika, zasadnicze zawodowe) oraz szkoły policealne a także szkoły dla dorosłych. Ponadto na terenie funkcjonują szkoły wyższe o różnorodnych kierunkach i specjalnościach:

- Zamiejscowy Ośrodek Dydaktyczny w Ełku Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy;
- Filia Wyższej Szkoły Zarządzania i Finansów w Białymstoku;
- Wyższe Seminarium Duchowne w Ełku;
- Filia Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie;
- Wszechnica Mazurska w Olecku.

Obszar EGO ma dobrze rozbudowaną bazę sportowo-rekreacyjną, m.in. w oparciu o:

- Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji, Stację Wodną PTTK, Międzyszkolny Ośrodek Sportowy w Ełku;
- Centrum Sportowo-Rekreacyjne „Piękna Góra” — w powiecie gołdapskim;
- Stację Turystyczną PTTK, Stację Wodną PTTK, Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji — w powiecie oleckim.

Bazę tę uzupełnia wiele interesujących szlaków turystycznych: pieszych, wodnych, rowerowych, narciarskich oraz ścieżki przyrodnicze, ośrodki jazdy konnej, czy obiekty rekreacyjne m.in. przy gospodarstwach agroturystycznych. Oczywiście w Subregionie funkcjonuje szereg instytucji kulturalnych: kina, teatry, biblioteki powiatowe i gminne, ośrodki kultury, galerie oraz Ełckie Centrum Kultury.

Bardzo ważnym czynnikiem rozwoju omawianych powiatów jest system szlaków komunikacyjnych. Przez gminy EGO przebiegają dwie drogi krajowe — pierwsza z nich to droga nr 16 z Grudziądza przez Olsztyn do Augustowa, a druga to droga nr 65 prowadząca od północnej granicy powiatu gołdapskiego z Federacją Rosyjską przez Gołdap, Olecko, Ełk, Białystok, Bobrowniki do wschodniej granicy

⁶P. Terlecki, W. Mozolewski, W. Kowalski, *Analiza funkcjonowania i rozwoju klastra obejmującego rolnictwo specjalistyczne, usługi prozdrowotne oraz usługi turystyczne zgodnie z założeniami ZSRW Subregionu EGO*, ZOD Ełk WSG, Bydgoszcz 2008.

państwa. Na terenie EGO znajdują się też drogi wojewódzkie numer 652, 653, 655, 661. Niestety stan techniczny owej sieci drogowej pozostawia wiele do życzenia. Kondycja nawierzchni jest zła, drogi są kręte i wąskie. Znaczącą niedogodnością jest brak drogi ekspresowej łączącej Mazury z resztą kraju⁷. Również transport kolejowy, którego główną linię stanowi połączenie z Białegostoku przez Korsze do Olsztyna, wymaga usprawnień i modernizacji. Co prawda Przewozy Regionalne wprowadziły nowoczesne szynobusy, również na linii Ełk–Olecko, ale jak ma rozwijać się turystyka, gdy ostatni pociąg z Ełku do miasta wojewódzkiego odjeżdża po godzinie szesnastej. Zrozumiałym wydaje się być fakt nieefektywności ekonomicznej ze strony przewoźnika, który winien uzyskać wsparcie samorządów, bo nawet najlepiej przygotowana baza turystyczna i okóło turystyczna nie znajdzie popytu, jeśli nie będzie do niej zapewniony system komunikacyjny ułatwiający przyjazd turystów.

Historyczne uwarunkowania współpracy powiatów EGO w zakresie turystyki

Powiaty EGO stanowią swoisty subregion także pod względem historycznym. Historia tych ziem sięga początków naszej ery. Niestety nie zachowały się tradycje i obyczaje pruskich plemion Jaćwingów zamieszkujących ten obszar do XIII wieku. Pozostali oni jedynie w pamięci mieszkańców Starych Juch, którzy organizują Piknik Jaćwieski⁸. Wielka wojna z Zakonem, Wojna Trzynastoletnia, Potop Szwedzki, zarazy i epidemia dżumy spowodowały wiele tragedii w historii regionu.

W połowie XVI wieku powstały Prusy Książęce, które z początkiem XVIII wieku stały się częścią Królestwa Polskiego. Obszar ten w różnych formach, do zakończenia II wojny światowej, był częścią państwa niemieckiego, co przyniosło tym ziemiom znaczący rozwój cywilizacyjny. Dzisiaj obszar Subregionu EGO reprezentuje kulturę będącą połączeniem zwyczajów przybyłej ludności i miejscowych tradycji. W Subregionie funkcjonuje szereg zabytków: kościołów, cmentarzy, dworów i zespołów pałacowo-parkowych, domów i chat mazurskich, grodzisk i ruin. Funkcjonują również historyczne obiekty użyteczności publicznej, muzea oraz szereg obiektów charakterystycznych tylko dla historii tego regionu⁹.

Współczesne uwarunkowania współpracy powiatów EGO w zakresie turystyki

Na przestrzeni ostatnich lat region EGO obfituje w szereg imprez o znaczeniu lokalnym. Są to głównie imprezy sportowe i kulinarne, coraz częściej nabierające charakteru *eventów* stałych, tj. corocznie powtarzanych. Znaczenia nabierają też

⁷ *Zintegrowana Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Subregionu EGO*, „Stowarzyszenie EGO Kraina Bociana” pod nadzorem FAPA — Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa oraz Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 2007.

⁸ M. Warmińska, A. Dąbrowska, *Kreowanie produktu turystycznego na obszarach wiejskich na przykładzie działań Stowarzyszenia Mieszkańców i Przyjaciół wsi zawady Elckie „Mukszy”*, Marka wiejskiego produktu turystycznego, monografia pod red. P. Palicha, AM w Gdyni, Gdynia 2009.

⁹ P. Terlecki, W. Mozolewski, W. Kowalski, *Analiza funkcjonowania i rozwoju klastra obejmującego rolnictwo specjalistyczne, usługi prozdrowotne oraz usługi turystyczne zgodnie z założeniami ZSRW Subregionu EGO*, ZOD Ełk WSG, Bydgoszcz 2008.

imprezy sięgające do tradycji, folkloru i artystycznej twórczości regionu. Duża w tym zasługa działających na tym terenie organizacji pozarządowych, których poziom działania jest zróżnicowany i rosnący w poszczególnych powiatach. Wiele organizacji działających w różnych sferach życia społeczno-gospodarczego działa na rzecz szerszego grona mieszkańców niż tylko ich członkowie. Ponadto realizowane są programy współpracy powiatów z organizacjami pozarządowymi obejmującymi konkretne zadania. Do głównych zaliczyć należy:

- Stowarzyszenie EGO „Kraina Bociana”;
- Lokalna Grupa Działania „Lider w EGO”;
- Platforma Współpracy EGO SA;
- „Turystyczna sieć współpracy — Klaster Suwalszczyzna-Mazury”.

Stowarzyszenie EGO „Kraina Bociana” — budowanie współpracy EGO

Tworzenie partnerstwa na obszarze EGO rozpoczęło się w 1996 roku, kiedy to miasto Ełk zaproponowało gminom tego obszaru wspólne działania na rzecz rozwoju subregionu. Wspólne działania miały się koncentrować na przedsięwzięciach promocyjno-kulturalnych. Ostatecznie, w dniu 15 kwietnia 1997 r. w Kalinowie, podpisano Porozumienie na rzecz Rozwoju Pojezierza Ełckiego „Kraina Bociana”. Członkami Porozumienia zostały: Miasto i Gmina Ełk, oraz gminy Kalinowo, Prostki, Stare Juchy, Wieliczki, Kowale Oleckie i Świętajno. Przyjęto wówczas, że partnerem wiodącym będzie miasto Ełk, do którego wszystkie Gminy — uczestniczki Porozumienia — miały wpłacać składki w wysokości 0,1 zł od mieszkańca¹⁰.

W 2002 r. narodził się pomysł zawiązania stowarzyszenia powiatów, miast i gmin obszaru trzech powiatów EGO. Zostało ono zarejestrowane jako stowarzyszenie osób prawnych — jednostek samorządu terytorialnego, dn. 10 marca 2004 r. pod nazwą Stowarzyszenie EGO „Kraina Bociana”¹¹. Jest ono dobrowolnym i samorządnym związkiem powiatów, miast i gmin z obszaru Ełk–Gołdap–Olecko.

Celem tego stowarzyszenia jest między innymi:

- wspieranie idei samorządności lokalnej i regionalnej oraz rozwoju jego członków;
- integracja i wspieranie środowisk lokalnych;
- wspieranie gospodarczego i kulturowego rozwoju jego członków;
- promowanie rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości;
- wzmocnienie promocji subregionu Ełk–Gołdap–Olecko jako atrakcyjnego turystycznie w województwie, kraju i za granicą;
- wspomaganie działań na rzecz ochrony środowiska naturalnego i technologii energooszczędnych;
- wspieranie inicjatyw w zakresie edukacji, kultury, sportu i turystyki, ochrony zabytków i dziedzictwa historycznego Subregionu EGO, ochrony zdrowia, ochrony środowiska oraz rozwoju obszarów wiejskich.

¹⁰ LGD Lider w EGO, *Lokalna Strategia Rozwoju Subregionu EGO*, Olecko 2009.

¹¹ *Ibidem*, s. 5.

W latach 2004–2008 Stowarzyszenie realizowało między innymi następujące działania:

- przystąpienie do Pilotażowego Programu LEADER, którego celem jest pobudzenie aktywności środowisk lokalnych;
- działanie na rzecz przywrócenia połączeń kolejowych na trasie Ełk–Olecko–Gołdap, przy czym udało się przywrócić połączenia na trasie Ełk–Olecko;
- wydanie w 2005 r. Kalendarza Imprez Stałych Członków Stowarzyszenia;
- działania na rzecz uruchomienia w EGO punktu Telewizji Lokalnej Olsztyn;
- realizacja programu młodzieżowego „Pracownia Umiejętności”, w ramach którego dofinansowanie do swoich działań uzyskało 67 grup;
- działania na rzecz przebiegu „Via Baltica” przez obszar EGO, rozmowy w tej sprawie ciągle trwają;
- dofinansowanie konferencji „Na pograniczu kultur i narodów. Kultywowanie tradycji regionalnych”.

W kolejnych latach głównym sukcesem Stowarzyszenia było wprowadzenie cyklicznej imprezy Gwiazda Mazurska i stworzenie portalu www.egoturystyka.pl.

Gwiazda Mazurska jest trzydniowym maratonem rowerowym rozgrywanym na terenie EGO. Uwieńczeniem maratonu jest koncert w pobliżu mety. Natomiast portal www.egoturystyka.pl jest głównym rezultatem projektu realizowanego z Norweskiego Mechanizmu Finansowego w ramach priorytetu Polityka regionalna i działania transgeniczne. Liderem projektu był Powiat Olecki, a partnerami, powiaty ełcki i gołdapski, Rejon Guwiersk i Okręg Oziersk (z Obwodu Kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej), Rejon Sychów Miasta Lwowa (Ukraina) oraz Region Halland ze Szwecji. Sam portal ma za zadanie promocję walorów i atrakcji subregionu EGO. Założono, iż ów portal będzie wirtualnym przewodnikiem turystycznym i przyczyni się do promocji: zrównoważonego rozwoju, ochrony środowiska i jej zasobów, różnorodności biologicznej, zwyczajów, obyczajów w EGO oraz szlaków turystycznych tego regionu. Natomiast działania zaplanowane w ramach projektu całego projektu miałyby być stymulatorami podniesienia wiedzy społeczeństwa lokalnego i regionalnego oraz turystów na temat zasobów turystycznych regionu EGO.

Stowarzyszenie Lider w EGO

Jak już wcześniej wspomniano z inicjatywy gmin powiatu ełckiego i Starostwa Powiatowego została podjęta inicjatywa opracowania projektu Pilotażowego Programu LEADER+, Schemat I, a program miał być złożony przez Stowarzyszenie Powiatów, Miast i Gmin „Stowarzyszenie EGO Kraina Bociana”. W swojej pierwotnej wersji stwarzał on możliwość pozyskania funduszy zewnętrznych na działania z zakresu wspierania społeczności wiejskich oraz rozwoju obszarów wiejskich w celu:

- stymulowania lokalnych inicjatyw na rzecz rozwoju obszarów wiejskich,
- tworzenia zintegrowanych strategii rozwoju obszarów wiejskich,
- budowania partnerstw publiczno-prywatnych (lokalnych grup działania),
- realizacji działań na rzecz rozwoju i promocji regionu¹².

¹² *Ibidem*, s. 6.

Projekt w ramach SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”, Działania 2.7. „Pilotażowy Program Leader+” pt. „Aktywizacja społeczności lokalnej oraz rozwój obszarów wiejskich na obszarach atrakcyjnych turystycznie w EGO (Ełk, Gołdap, Olecko)” został przyjęty. Projekt był realizowany w części Subregionu EGO (powiat ełcki, gołdapski oraz olecki) na obszarach wiejskich w gminach: Prostki, Ełk, Stare Juchy, Kalinowo, Świętajno, Kowale Oleckie, Wieliczki, Olecko, Gołdap, Banie Mazurskie i Dubeninki.

Aby zrealizować założone cele w ramach Schematu I zostały podjęte i wykonane następujące działania:

- Działanie I: Promocja projektu przez okres realizacji projektu;
- Działanie II: Opracowanie analizy i diagnozy stanu gospodarki, analizy zasobów, lokalnych rynków towarów, usług, pracy i kapitału sytuacji demograficzno-zawodowej obszarów wiejskich w Subregionie EGO objętych projektem;
- Działanie III: Szkolenia dla liderów lokalnych reprezentujących samorządy, organizacje pozarządowe oraz przedsiębiorców z Subregionu EGO w zakresie opracowywania strategii, przygotowania koncepcji rozwoju obszarów wiejskich w Subregionie EGO i tworzenia partnerstw publiczno-prywatnych;
- Działanie IV: Opracowanie dokumentu Zintegrowanej Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich Subregionu EGO;
- Działanie V: Szkolenie dla Lokalnej Grupy Działania oraz utworzenie Partnerstwa na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w Subregionie EGO.

Jednym z celów było utworzenie Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Lider w EGO”. Zebranie założycielskie odbyło się w Ełku 27 stycznia 2006 r. Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Lider w EGO” zostało wpisane do Krajowego Rejestru Sądowego w dniu 13.03.2006 r. Już 25 sierpnia 2006 r. Stowarzyszenie złożyło wnioski do FAPA na realizację Schematu II. W ramach projektu przyjęto do realizacji działania podzielone na szkolenia i analizy oraz ekspertyzy:

1. Szkolenia:

- szkolenie 2-dniowe dla 25 uczestników — animatorów lokalnych z obszarów wiejskich w zakresie możliwości powstania, funkcjonowania i finansowania 3 klastrów na obszarach wiejskich zapisanych w ZSRW;
- warsztaty 2-dniowe dla 40 uczestników z obszarów wiejskich w zakresie pisania wniosków i projektów o finansowanie inwestycji i przedsięwzięć zapisanych w ZSRW;
- szkolenie i warsztaty 2-dniowe dla 30 gospodarstw agroturystycznych na temat możliwości pozyskiwania funduszy na rozwój agroturystyki i adaptację budynków;
- szkolenie 1-dniowe dla 25 rolników z zakresu współpracy i funkcjonowania klastra rolnictwa ekologicznego oraz możliwości jego rozwoju;
- szkolenie 2-dniowe dla 30 uczestników (gospodarstw agroturystycznych, grup producenckich) z zakresu kreowania i promocji wspólnych produktów oraz marki;

- 1-dniowe Forum współpracy dla 50 gospodarstw agroturystycznych z trzech powiatów w Subregionie EGO połączone z prezentacją gospodarstw oraz ich produktów;
- szkolenie 1-dniowe dla 25 uczestników z zakresu współpracy i funkcjonowania klastra specjalistycznych usług prozdrowotnych oraz możliwości jego rozwoju;
- szkolenie 1-dniowe dla 30 uczestników samorządów z EGO, jednostek organizacyjnych na temat możliwości wprowadzenia tematyki powstawania klastrów turystycznych i okołoturystycznych, żywności proekologicznej oraz usług prozdrowotnych do placówek kształcenia i stworzenia możliwości kształcenia w tym kierunku;
- szkolenia i Warsztaty 2-dniowe dla 30 uczestników z obszarów wiejskich w zakresie stworzenia spójnego systemu informacji w Subregionie EGO, wypracowanie wspólnych metod promocji regionu, marketing;
- szkolenie 2-dniowe „Ośrodki Kultury Tętniące Życiem” dla 40 animatorów kultury z terenów wiejskich w EGO dotyczące możliwości podejmowania inicjatyw przez społeczność lokalną na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, wypracowanie scenariuszów imprez;
- szkolenie 3-dniowe dla 25 uczestników z powiatu elckiego dotyczące wprowadzenia systemu jakości HACCP;
- szkolenie 3-dniowe dla 25 uczestników z powiatu oleckiego dotyczące wprowadzenia systemu jakości HACCP;
- szkolenie 3-dniowe dla 25 uczestników z powiatu gołdapskiego dotyczące wprowadzenia systemu jakości HACCP;
- szkolenie 2-dniowe dla 40 mieszkańców obszarów wiejskich w EGO w zakresie możliwości rozwoju oraz finansowania działalności pozarolniczej;
- szkolenie 2-dniowe dla 40 organizacji pozarządowych z EGO w zakresie możliwości wsparcia inicjatyw podejmowanych przez organizacje pozarządowe w obszarów wiejskich, wypracowanie modelowych projektów współpracy w różnych dziedzinach rozwoju;
- szkolenie 1-dniowe dla 25 uczestników obszarów wiejskich z Subregionu EGO w zakresie rozwoju drobnej przedsiębiorczości w obsłudze ruchu turystycznego.

2. Analizy, ekspertyzy:

- aktualizacja audytu turystycznego Subregionu EGO ze szczególnym uwzględnieniem obszarów infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej oraz przygotowanie i opracowanie szczegółowej koncepcji rozwoju i zagospodarowania szlaków turystycznych rowerowych, pieszych, konnych, wodnych w Subregionie EGO. Możliwości stworzenia i rozpowszechnienia turystyki konnej i narciarskiej;
- badanie i analiza możliwości prowadzenia działalności związanej z usługami prozdrowotnymi w warunkach środowiskowych Subregionu EGO oraz wybór dziedzin specjalizacji;
- badanie zapotrzebowania na produkty rolnictwa ekologicznego oraz analiza możliwości prowadzenia hodowli i upraw ekologicznych w Subregionie EGO;
- opracowanie znaku produktu regionalnego EGO dla 3 klastrów i przygotowanie dokumentacji;

- analiza funkcjonowania i rozwoju 3 klastrów: rolnictwa ekologicznego, specjalistycznych usług prozdrowotnych, usług turystycznych i okołoturystycznych oraz opracowanie szczegółowego planu operacyjnego wraz ze studium wykonalności rozwoju multiklastra w Subregionie EGO.

Projekt został w całości zrealizowany i rozliczony terminowo. Część szkoleń i analiz w ramach tego projektu została wykonana przez pracowników Zamiejskiego Ośrodka Dydaktycznego w Ełku Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy. Wyniki poniższych badań zaczerpnięto z Analizy funkcjonowania i rozwoju klastra obejmującego rolnictwo specjalistyczne, usługi prozdrowotne oraz usługi turystyczne zgodnie z założeniami ZSROW Subregionu.

Przeprowadzono dwa badania usług prozdrowotnych i produktów rolnictwa ekologicznego. W ramach badań dokonano:

- analizy strategii rozwoju regionu;
- przeglądu wiedzy na temat możliwości i warunków prawnych związanych z usługami i produkcją objętych badaniami;
- oceny wniosków z warsztatów w zakresie analizy otoczenia oraz elementów strategii w aspekcie tworzenia klastra;
- badań ankietowych wśród turystów, gospodarstw rolniczych, gospodarstw agroturystycznych, przedsiębiorstw przetwórczych, podmiotów świadczących usługi zdrowotne.

Łącznie rozesłano na terenie Subregionu EGO 1886 sztuk, sześciu rodzajów ankiet. Poniżej zaprezentowano w skrócie ich wyniki.

Podczas badania zapotrzebowania na rolnictwo ekologiczne oraz analizy możliwości prowadzenia hodowli i upraw ekologicznych w subregionie EGO rozesłano łącznie 1533 ankiety. Owe ankiety skierowano do turystów, gospodarstw rolnych, gospodarstw agroturystycznych oraz przedsiębiorstw przetwórczych. Uzyskane wyniki ujawniły dużą rozbieżność wiedzy na temat żywności ekologicznej. Zdecydowana większość respondentów wskazała na sposób jej produkcji jako najważniejszy element, identyfikując je z gospodarstwami ekologicznymi, produkcją bez użycia środków chemicznych potwierdzoną atestem. Jednocześnie znaczna część respondentów niestety wskazała żywność pseudoekologiczną jako ekologiczną. W zrealizowanych badaniach aż 1/3 respondentów zadeklarowała spożywanie żywności ekologicznej co najmniej 2–3 razy w tygodniu, co wydaje się być mało prawdopodobne. Zgłaszane przez turystów zapotrzebowanie, na produkty ekologiczne wynikało głównie z potrzeby zaspokojenia potrzeb wyższego rzędu, kontaktu z naturą, szczególnie w gospodarstwach agroturystycznych. Ankietowani respondenci w Subregionie nie wykazali się dużą znajomością regionalnego produktu ekologicznego lub regionalnego produktu żywności ekologicznej. Około połowa ankietowanych potwierdziła znajomość takiego produktu — łącznie wymieniono ok. 20 różnych produktów. Świadczy to o słabym występowaniu regionalnego żywnościowego produktu ekologicznego w świadomości ankietowanych lub o całkowitym braku jego znajomości. W rozpatrywanym regionie stwierdzono istnienie potencjału małych przedsiębiorstw przetwórczych, mogących sprzyjać rozwojowi żywności ekologicznej lub żywności z tzw. regionów czystych ekologicznie. Jednak firmy te nie wykazały zainteresowania produkcją tego typu wyrobów. W EGO

istnieją potencjalne chęci i możliwości hodowli oraz upraw ekologicznych, na co wskazuje 2/3 rolników w zwróconych ankietach. Główne, wymieniane w ankiecie, surowce i żywność ekologiczna to: warzywa (35%), zboża chlebne (32%), wyroby mleczarskie (31%), żywiec–mięso (27%), zioła przyprawowe oraz jaja (20%), miód, drób, kiszonki (po 10–14%). Wskazano, iż bazę do produkcji żywności ekologicznej może stanowić 195 gospodarstw ekologicznych w Subregionie wymienionych przez Ośrodek Doradztwa Rolniczego oraz 76 zidentyfikowane gospodarstw agroturystycznych. Analiza SWOT wskazała na szereg mocnych stron sprzyjających rozwojowi produkcji żywności ekologicznej. Jednak, jak wskazały przeprowadzone badania ankietowe, żywność ekologiczna jest droższa od tradycyjnej i wprowadzanie jej na rynek wymagałoby finansowego systemu wspierającego.

Z podjętych badań wysnuto następujące wnioski:

1. Rośnie zapotrzebowanie na zdrową ekologiczną żywność wśród turystów, a także wśród mieszkańców Subregionu EGO.
2. Duża czystość gleb i powietrza kwalifikują Subregion EGO do produkcji rolnej metodami ekologicznymi.
3. Istnieje małe zainteresowanie i potencjał firm przetwórczych produkcją wyrobów o charakterze ekologicznym.
4. 2/3 odpowiedzi właścicieli gospodarstw rolnych wskazało na istnienie możliwości prowadzenia hodowli lub upraw ekologicznych.
5. Realizacja strategii Subregionu EGO jako obszaru proekologicznego rolnictwa i przemysłu wymaga dużej determinacji władz regionu i organizacji okołobiznesowych szczególnie w zakresie wykształcenia i świadomości ekologicznej mieszkańców oraz rozbudowy infrastruktury przetwórczej.

Badania potwierdziły słuszność przyjętego kierunku rozwoju zgodnie z ZSRW Subregionu EGO. Zidentyfikowane potrzeby i warunki środowiskowe wskazują na celowość rozwoju ekologicznego w Subregionie. Wymaga to konsekwentnej współpracy władz i mieszkańców EGO.

Drugim rodzajem podjętych działań były badania i analiza możliwości działalności związanej z usługami prozdrowotnymi w warunkach środowiskowych EGO. W ramach tych badań rozesłano łącznie 353 ankiet, kierując je do turystów, gospodarstw agroturystycznych oraz podmiotów świadczących usługi zdrowotne. Podstawowym wnioskiem płynącym z ankietyzacji był fakt, iż oczekiwania turystów i właścicieli gospodarstw agroturystycznych pokrywają się, co do sensu udzielania usług prozdrowotnych na bazie agroturystyki. Aż 90% ankietowanych właścicieli gospodarstw agroturystycznych uważało pomysł wprowadzenia usług prozdrowotnych, do swojej oferty, za dobry lub bardzo dobry, zwiększający konkurencyjność i pozyskiwanie nowych klientów. Zdecydowana większość ankietowanych turystów uważała, że wakacje to dobry czas na zainteresowanie się stanem własnego zdrowia. Aż 2/3 badanych turystów z chęcią poświęciłoby na usługi prozdrowotne około godziny czasu. Wszyscy przebadani turyści zadeklarowali, że chcieliby korzystać z usług prozdrowotnych co najmniej kilkakrotnie w czasie pobytu, a 1/3 chciało mieć taką możliwość codziennie. Najwięcej rozbieżności wzbudzało miejsce świadczenia usług prozdrowotnych. Połowa ankietowanych turystów stwierdziła, że powinno to

być miejsce na terenie ich kwatery agroturystycznej. Natomiast połowa właścicieli gospodarstw agroturystycznych zaproponowała utworzenie gminnych gabinetów zdrowia, do których mogliby dowozić turystów. Pozostali chcieli udzielać informacji, ewentualnie wspierać logistycznie turystów. Z drugiej strony przychodnie i ośrodki zdrowia nie wykazały zainteresowania usługami prozdrowotnymi. Natomiast sami lekarze i masażyści widzieli w usługach prozdrowotnych świadczonych na bazie agroturystyki nową płaszczyznę rozwoju. Podsumowując badania ankietowe zespół stwierdził, że na terenie EGO istnieje wyraźny potencjał rozwoju usług prozdrowotnych na bazie agroturystyki, pokrywający się z oczekiwaniami turystów tego regionu. Zatem zaproponowano następujące podstawowe usługi prozdrowotne realizowane na bazie gospodarstwa agroturystycznego:

- apiterapię, aromaterapię, saunę — niewymagające kwalifikacji medycznych;
- masaż leczniczy, kinezyterapię, rehabilitację — udzielane przez wykwalifikowany personel medyczny.

W trakcie badań nad możliwością wprowadzenia usług prozdrowotnych do oferty turystycznej Subregionu EGO stwierdzono:

1. Zgodność turystów i właścicieli gospodarstw agroturystycznych, co do celowości łączenia usług prozdrowotnych z agroturystyką.
2. Wzrost potrzeb społeczeństwa w zakresie profilaktyki jak i rehabilitacji zdrowotnej.
3. Coraz większą świadomość społeczną, że zdrowie jest równoznaczne z naturą i agroturystyką.
4. Aż w 75% ankiet z gospodarstw agroturystycznych zadeklarowano chęć i potrzebę ściślejszej współpracy między sobą oraz z władzami lokalnymi, co stanowi dobrą podstawę do tworzenia struktur klastrowych.

Przeprowadzone badania potwierdziły celowość przyjętego kierunku rozwoju Subregionu EGO zgodnie z ZSRROW. Ekostuktura i bogactwo natury oraz moda na zdrowy tryb życia kojarzony z agroturystyką, to doskonała baza dla rozwoju usług prozdrowotnych. Zgodność oczekiwań turystów i gospodarzy dotyczących potrzeb rozwoju tych usług i sprzeczność, jeżeli chodzi o drogę osiągnięcia celu, wymagają konkretnych działań władz i ciągłego potwierdzenia priorytetowych kierunków rozwoju Subregionu EGO¹³.

Ponadto przeprowadzono warsztaty zmierzające do wykorzystania analiz do budowy klastra na obszarach wiejskich Subregionu EGO. Tematy warsztatów obejmowały:

- możliwości współpracy w ramach potencjalnego multiklastra;
- ocenę strategiczną planowanego klastra na obszarach EGO metodą analizy SWOT;
- wstępne mapowanie klastra przy wykorzystaniu rombu przewagi konkurencyjnej Portera;
- ocena relacji z otoczeniem.

Zespół badawczy nawiązując do definicji klastrów określającej je jako „geograficzne skupiska firm i instytucji wzajemnie powiązanych w określonej

¹³ P. Terlecki, W. Mozolewski, W. Kowalski, *Analiza funkcjonowania i rozwoju klastra obejmującego rolnictwo specjalistyczne, usługi prozdrowotne oraz usługi turystyczne zgodnie z założeniami ZSRROW Subregionu EGO*, ZOD Elk WSG, Bydgoszcz 2008.

dziedzinie, o wspólnych i uzupełniających się wzajemnie cechach” stwierdził, że teren północno-wschodni Polski, a w szczególności Subregion EGO spełnia wszelkie warunki do powstania klastra turystycznego. Decyduje o tym zarówno wysoka atrakcyjność turystyczna tego terenu, jak również takie czynniki, jak uznana marka turystyczna nawiązująca do walorów przyrodniczych Mazur oraz rosnące zainteresowanie mieszkańców podejmowaniem działań w sferze gospodarki turystycznej.

Jednocześnie w subregionie zdaniem badaczy winien funkcjonować klastr o charakterze tematycznym nawiązującym do walorów przyrodniczych. Turystyka, usługi prozdrowotne oraz produkty i hodowla ekologiczna są sobie bliskie, wiążą się z naturą i czystym środowiskiem Mazur, a szczególnie Subregionem EGO. Stwierdzono, że z uwagi na małą masę krytyczną i potencjał firm związanych z turystyką, usługami prozdrowotnymi i ekoproductami nie należy ich osłabiać tworząc trzy klastry. Natomiast zaproponowano współpracę i element synergii w ramach jednego klastra, który mógłby podnieść ich konkurencyjność¹⁴.

Po realizacji projektu pt. „Aktywizacja społeczności lokalnej oraz rozwój obszarów wiejskich na obszarach atrakcyjnych turystycznie w EGO (Ełk, Gołdap, Olecko)” w ramach SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”, Działania 2.7. „Pilotażowy Program Leader+”, rozpoczęto prace nad przygotowaniem Lokalnej Strategii Rozwoju Subregionu EGO, którą przyjęto w grudniu 2008 roku.

Stowarzyszenie LGD „Lider w EGO” podpisało umowę z Zarządem Województwa na realizację Lokalnej Strategii Rozwoju, co pozwoliło na wdrażanie LSR w zakresie:

- odnowy i rozwoju wsi;
- różnicowania działalności nierolniczej;
- tworzenia i rozwoju mikroprzedsiębiorstw;
- małych projektów.

Z uwagi na charakter regionu, jaki obejmuje LGD gro składanych wniosków związanych jest z szeroko rozumianym rozwojem turystyki.

Platforma współpracy — EGO SA

W ramach nawiązanej już wcześniej współpracy w 2009 roku powstał projekt partnerski pięciu miast / gmin Polski północno-wschodniej „Platforma współpracy — EGO SA” współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Budżetu Państwa w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej. Za koordynację projektu Organizacją odpowiedzialną jest wnioskodawca — Gmina Miasto Ełk. Powołana została Grupa Zarządzająca, w skład której wchodzi po 3 przedstawiciele każdego z Partnerów inicjujących projekt (Gmina Miasto Ełk, Gmina Olecko, Gmina Gołdap, Gmina Miasto Augustów, Miasto Suwałki).

Obszar projektu „EGO SA” nazwany pierwszymi literami miast obejmuje część województwa warmińsko-mazurskiego: Miasto Ełk, Gminę Gołdap oraz Gminę Olecko, a także część województwa podlaskiego: Miasto Suwałki oraz Augustów.

¹⁴ *Ibidem*, s. 50.

Celem projektu jest stworzenie stałej i trwałej struktury współpracy w Polsce północno-wschodniej — Platformy Współpracy EGO SA. W ramach nawiązanego partnerstwa realizowane są działania na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru EGO SA, w szczególności w dziedzinie turystyki.

Założono, iż efektem finalnym projektu będzie:

- 1) analiza rynku i ruchu turystycznego Polski Północno-Wschodniej;
- 2) zbadanie potencjału turystycznego obszaru EGO SA i możliwości jego rozwoju;
- 3) opracowanie i wdrożenie produktów turystycznych na bazie zasobów przyrodniczych i kulturowych obszaru EGO SA oraz ich spójna promocja;
- 4) przygotowanie i promocja ofert inwestycyjnych obszaru EGO SA w szczególności z zakresu turystyki;
- 5) wdrożenie zintegrowanego systemu informacji turystycznej;
- 6) poszerzenie partnerstwa o lokalne uczelnie, partnerów społecznych, gospodarczych, publicznych z obszaru EGO SA działającymi na rzecz rozwoju gospodarczego, w tym turystyki;
- 7) budowa marki EGO SA.

Część w wymienionych powyżej działań została już realizowana, a pozostałe są w trakcie realizacji. Opracowane ekspertyzy i analizy przyczynią się do stworzenia i wdrożenia zintegrowanego systemu promocji, dystrybucji turystycznej i inwestycyjnej regionu, dzięki czemu istnieją szanse, że wzrośnie konkurencyjność regionu północno-wschodniej Polski.

W ramach projektu przeprowadzane są tematyczne seminaria i konferencje ogólnopolskie w zakresie rozwoju turystyki regionu EGO SA i możliwości wykorzystania potencjału turystycznego pięciu miast Polski północno-wschodniej. Przygotowane zostały również materiały promocyjne i informacyjne: billboardy, przewodniki turystyczne, ulotki, broszury a kampania promocyjna w środkach masowego przekazu obejmuje nie tylko media regionalne, ale również prasę i telewizję ogólnopolską. Powyższe działania powinny przyczynić się do wzrostu liczby turystów na obszarze EGO SA, rozwoju usług turystycznych i okołoturystycznych, powstania nowych produktów turystycznych, mobilności inwestycyjnej oraz lepszego wykorzystania istniejącej infrastruktury.

Obszar krainy należy do jednych z najciekawszych i najpiękniejszych terenów Polski. Położony jest na terenie Zielonych Płuc Polski, skupiającym unikatowe cechy środowiska przyrodniczego i kulturowego. Kraina leży na obszarze pojezierzy: mazurskiego (Miasto Ełk, Gmina Gołdap i Gmina Olecko) i suwalsko-augustowskiego (miasta Augustów i Suwałki). To właśnie unikatowe cechy środowiska przyrodniczego i kulturowego zadecydowały o ostatecznym brzmieniu hasła, pod którym promuje się 5 miast Polski północno-wschodniej, a mianowicie „Kraina Pięciu Miast — Kraina Pięciu Zmysłów”. Kraina Pięciu Miast to kraina pięciu różnorodnych historii, stylów i tradycji.

Turystyczna sieć współpracy — Klaster Suwalszczyzna-Mazury

Kontynuacją współpracy zapoczątkowanej w projekcie „Platforma współpracy EGO SA” jest projekt „Turystyczna sieć współpracy — Klaster Suwalszczyzna-

Mazury”, którego założeniem jest wzmocnienie branży turystycznej w sześciu powiatach: suwalskim, sejneńskim, augustowskim, gołdapskim, oleckim oraz ełckim.

Główne założenia projektu to:

- stworzenie sieci współpracy osób działających w branży turystycznej, samorządów, rękodzielników oraz uczelni wyższych na terenie objętym projektem;
- zinventaryzowanie lokalnych rękodzielników, opracowanie wzornictwa oraz organizacja skutecznej sieci sprzedaży oraz promocji regionalnych pamiątek;
- stworzenie nowoczesnej i atrakcyjnej formy zwiedzania EGO SA: *questy* — turystyczne nieoznakowane trasy z mapą, zagadkami i zadaniami dla turystów oraz gra internetowa, dzięki której turyści będą mieli możliwość zweryfikowania mapy świata wirtualnego ze światem rzeczywistym podczas wypoczynku;
- organizacja sześciu wizyt studyjnych na obszarze EGO SA oraz dwóch do Bałtowa w woj. świętokrzyskim, który w Polsce zapoczątkował turystykę w formie *questów*, w wyjazdach mogą uczestniczyć osoby zainteresowane udziałem w projekcie (cele wyjazdów studyjnych to integracja i nawiązanie współpracy wewnątrz obszaru EGO SA, a także poznanie dobrych praktyk w innych regionach Polski);
- organizacja spotkań doradczych dla osób zamierzających rozpocząć działalność gospodarczą w branży turystycznej (spotkania rozpoczęły się w styczniu 2011 roku, w każdej gminie sześciu powiatów);
- wspólna promocja regionu, m.in. folder, ulotki z *questami*, utworzenie internetowej platformy współpracy (informacje o regionie, baza turystyczna, system rezerwacji, możliwość nawiązania kontaktów pomiędzy osobami działającymi w branży turystycznej);
- opracowanie, przeprowadzenie oraz analiza badań marketingowych w turystyce.

Zakończenie

Jak wynika z powyższego opracowania Subregion EGO posiada doskonałe walory przyrodnicze dla rozwoju turystyki. Jednocześnie boryka się z dużym bezrobociem. Miejscowe władze i lokalne stowarzyszenia starają się podjąć działania zaradcze mające ułatwić rozwój turystyki w regionie, który w efekcie mógłby przyczynić się do zmniejszenia bezrobocia. Jak wynika z badań dobrym rozwiązaniem wydaje się być wprowadzenie do lokalnej oferty żywności ekologicznej i usług prozdrowotnych. Co więcej, prace rozpoczęto od aktywizacji tamtejszej społeczności. Obecnie stawia się głównie na promocję regionu, czemu ma służyć poszerzenie współpracy o inne miasta i powiaty Polski północno-wschodniej.

Bibliografia

1. GUS, Bank Danych Regionalnych, dane za rok 2010.
2. LGD Lider w EGO, *Lokalna Strategia Rozwoju Subregionu EGO*, Olecko, 2009.
3. Raporty Powiatowych Urzędów Pracy w Ełku, Gołdapi i Olecku, dane za luty 2011.
4. Terlecki P., Mozolewski W., Kowalski W., *Analiza funkcjonowania i rozwoju klastra obejmującego rolnictwo specjalistyczne, usługi prozdrowotne oraz usługi*

turystyczne zgodnie z założeniami ZSRW Subregionu EGO, ZOD Ełk WSG, Bydgoszcz 2008.

5. Warmińska M., Dąbrowska A., *Kreowanie produktu turystycznego na obszarach wiejskich na przykładzie działań Stowarzyszenia Mieszkańców i Przyjaciół wsi zawady Elckie „Mukszy”, Marka wiejskiego produktu turystycznego*, monografia pod red. P. Palicha, AM w Gdyni, Gdynia 2009.
6. *Zintegrowana Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Subregionu EGO. Opracowanie przygotowane w ramach projektu Aktywizacja społeczności lokalnej oraz rozwój obszarów wiejskich na obszarach atrakcyjnych turystycznie w EGO (Ełk, Gołdap i Olecko)*, 2007.

